

УДК 902.2 (477.83-2)"2022":903.23.5"6347"
DOI: 10.33402/ukr.2023-38-201-222

Марія ВОЙТОВИЧ

*кандидат історичних наук
молодший науковий співробітник відділу археології
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7008-265X>
e-mail: danylivmari@ukr.net*

Яна ЯКОВИШИНА

*кандидат історичних наук
науковий співробітник відділу археології
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7539-6706>
e-mail: jkovyushyna@ukr.net*

Ірина ЛУЦИК

*доктор філософії (PhD)
молодший науковий співробітник відділу археології
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3364-6089>
e-mail: iryналutsyk00@gmail.com*

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗВІДКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДОЛИНІ ДНІСТРА У 2022 РОЦІ: ТЕРИТОРІЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ

Подано результати досліджень, які провели у 2022 р. учасниці Розвідкової археологічної експедиції Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України на території сіл Рудники та Раделичі Миколаївської міської громади Стрийського р-ну Львівської обл. Основною метою робіт було визначено виявити й перевірити стан збереження пам'яток культури шнурової кераміки на території правобережжя Верхнього Дністра, оскільки тут пам'ятки доби бронзи відомі з початку ХХ ст., а низку курганів культури шнурової кераміки розкопав учитель історії Іван Турянський у с. Раделичі (ур. Могилки) у 1960-х роках.

Вказано, що територія, на якій проведено археологічні обстеження, розташована в межах Стрийсько-Жидачівської улоговини на правобережжі Дністра, що займає межиріччя Колодниці й Бережниці. Зауважено, що такі топографічні особливості призвели до того, що в радянські часи тут проводили меліоративні роботи для осушення терену. Зазначено, що внаслідок здійснення меліоративних робіт територію обстежили та дослідили співробітники відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР

Віталій Конопля і Володимир Цигилик, які працювали на різночасових пам'ятках: від періоду пізнього мезоліту до княжої доби.

Подано та схарактеризовано 10 нововідкритих пунктів на території с. Рудники (Рудники VIII–XII) і с. Раделичі (Раделичі VII–XI) із різночасовим рухомих матеріалом: від періоду неоліту до нової доби. Стверджено, що не вдалося локалізувати раніше відомі курганні могильники, які розташовувалися в урочищах Могилки та На могилках. Натомість виявлено багат шарову пам'ятку (Раделичі VII), де частина зібраного матеріалу могла походити з розораного кургану та належати культурі шнурової кераміки. Зазначено, що половину пунктів через малочисельність знахідок розглядаємо як місце виявлення матеріалу (Раделичі VIII, X, Рудники VIII, XI, XII). Звернуто увагу на те, що на цій території є низка пам'яток, пов'язаних із виплавлянням залізної руди. Наголошено, що найбільш перспективна для майбутніх робіт серед них – це пам'ятка другої половини XI ст., поверхня якої густо всяєна залишками криці (Раделичі XI). Повторно обстежено відоме поселення культури лійчастого посуду Рудники V. Вказано, що ця пам'ятка інтенсивно розорюється. Також опубліковано випадкову знахідку крем'яної сокири періоду енеоліту, яка походить з околиць с. Раделичі.

Ключові слова: розвідкові дослідження, долина Дністра, пам'ятка, відносна хронологія, металоплавильний комплекс, поселення, могильники.

У жовтні 2022 р. Розвідкова археологічна експедиція Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під керівництвом Марії Войтович проводила дослідження на території сіл Рудники та Раделичі Миколаївської міської громади Стрийського р-ну Львівської обл. Її метою було виявити і перевірити стан збереження археологічних пам'яток, передусім культури шнурової кераміки, на території правобережжя Верхнього Дністра в локальних межах, локалізованих у Миколаївській міській громаді.

Мета статті – введення до наукового обігу інформації про нововідкриті та стан збереження відомих археологічних пам'яток на території правобережжя Дністра.

Територія, де здійснені розвідкові археологічні обстеження, розміщена на правобережжі Дністра, у межах Стрийсько-Жидачівської улоговини (рис. 1), що займає межиріччя Колодниці й Бережниць. Її особливість у переважанні місцевості низьких терас, у зв'язку з чим тут домінують перезволожені ґрунти, що займають понад 89 % усієї території (Геренчук, 1972, с. 126). Такі особливості призвели до того, що в радянські часи в цій місцевості проводили масштабні меліоративні роботи з метою осушення місцевості, як наслідок зазнала змін гідросистема малих допливів Дністра. Значна частина старих річищ обміліла. Територія с. Рудники розміщена на вершині першої надзаплавної тераси зі середніми абсолютними відмітками 265 м н. р. м. Територія с. Раделичі – на низькій терасі Дністра з абсолютними відмітками 256–258 м н. р. м. Два села розділені р. Нежухівкою: Раделечі – на лівобережжі, Рудники – на правобережжі.

Методика проведення розвідкових досліджень передбачала поверхневе обстеження території без проведення земляних робіт, визначення площі пам'ятки, за наявності – зібрання рухомого матеріалу, з'ясування топографічних особливостей розміщення, фотофіксації локалізації та графічне позначення розташування пункту на топографічній карті за GPS-координатами. Під час виявлення невідомих досі пам'яток нумерацію пунктів продовжено за Леонідом Мацкевим і Володимиром Козаком

(Мацкевий, Козак, 2009). У разі повторного обстеження відомих пам'яток, зібраному матеріалу присвоєно вже наявний номер пам'ятки. Частина виявлених пунктів інтерпретуємо як місцевиявлення матеріалу, оскільки зібрані там знахідки малочисельні або ж одиничні.

Рис. 1. Досліджувана територія на карті України

Виявлення археологічних пам'яток та окремих знахідок з обстежуваних територій розпочалися в першій половині ХХ ст. Інформацію про зібрання перших археологічних знахідок із території с. Рудники дізнаємося зі сторінок «Записок Наукового товариства імені Шевченка». У 1928 р. Юрій Полянський повідомляє про знахідку крем'яного серпа, який передав до Музею Товариства С. Карваш. Серп виявлений в ур. На могилах (Рудники VI), топонім якого опосередковано вказував на існування тут могильника, звідки, мабуть, і походить ця знахідка (Полянський, 1928, с. 27). У 1940 р. серп потрапив з іншими археологічними артефактами до новоствореного Львівського історичного музею, де перебуває до сьогодні. У 1946 р. учасники Верхньодністрянської розвідкової експедиції Львівського відділу Інституту археології АН УРСР на чолі з Маркіяном Смішком обстежили урочище й виявили два крем'яні відщепи, а також зафіксували сильно знівельований насип. Завдяки проведеним роботам дізнаємося, що досліджене урочище розміщене на відстані 2 км на захід від сучасної автодороги М-06 Київ–Чоп (Смішко, 1949, с. 256).

Між 1929 р. і 1932 р. до Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) передано половинку бронзового енкалпіона із зазначенням, що ця знахідка виявлена в тих же Рудниках (Рудники VII) (Пастернак, 1933, с. 130). Її передано до фонду Музею НТШ як дар від учня 8-го класу Львівської гімназії Юрія Білика (Інвентар, арк. 26).

У середині 1930-х років Володимир Кобільник інформує про наявність городища із земляними валами на північ від с. Раделичі, в ур. Городище, неподалік озера Кобаня

(Раделичі I) (Кобільник, 1936, с. 5). У 1960-х роках пам'ятку повторно обстежив Іван Турянський, який працював у цей час учителем історії місцевої школи. Місцевий краєзнавець на основі власних зборів організував при будинку культури села краєзнавчий музей, який 1970 р. оглянув Микола Пелецишин. Тоді ж археолог заклад невеликі розвідувальні розкопки на схід від ур. Городище – в ур. Кобаня. Унаслідок робіт виявлено культурно невизначені ліпні фрагменти глиняного посуду, конічне ввігнуте пряслице та поодинокі крем'яні вироби. З огляду на слабку насиченість артефактами культурного шару, М. Пелецишин визнав подальші наукові дослідження неперспективними (Конопля, 1982, арк. 1). Стационарні дослідження на пам'ятці Раделичі I розпочав 1981 р. Віталій Конопля, який спільно з Леонідом Мацкевим 1974 р. провів поверхневі обстеження. Стационарні дослідження встановили, що тут не підтверджено присутності земляних валів. Виявлений археологічний матеріал, який переважно складався із крем'яних виробів, належить добі мезоліту (безкерамічний період) (Артюх и др., 1977, с. 262; Конопля, 1982, арк. 2–33; Конопля, 1983, с. 272).

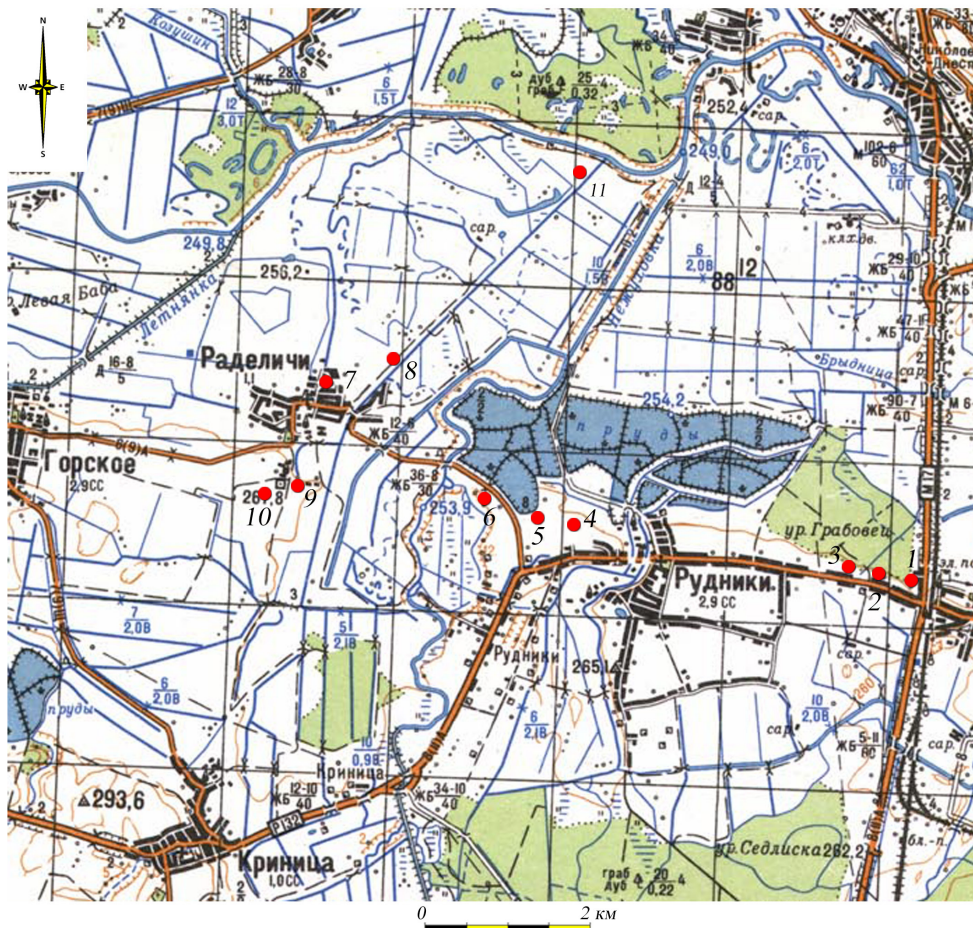

Рис. 2. Карта відкритих та обстежених археологічних пам'яток на території сіл Рудники та Раделичі: 1 – Рудники VIII; 2 – Рудники IX; 3 – Рудники X; 4 – Рудники XI; 5 – Рудники XII; 6 – Рудники V; 7 – Раделичі VII; 8 – Раделичі VIII; 9 – Раделичі IX; 10 – Раделичі X; 11 – Раделичі XI

Наступні археологічні відкриття відбулися у 1960-х роках. Упродовж 1965–1969 рр. у с. Раделичі вчитель історії місцевої школи І. Турянський провів аматорські розкопки курганного могильника в ур. Могилки, розміщеному за 1 км на північний схід від села (Раделичі VI). Могильник складався із 10 насипів діаметром 10–12 м і висотою до 2 м. Результати цих робіт учитель не опублікував (Артюх и др., 1977, с. 262; Мацкевий, Козак 2009, с. 107). У 1996 р. В. Конопля опрацював колекцію кам'яних сокир із пам'ятки, яка складалася з 15 знахідок. Також зазначено, що на пам'ятці траплялися крем'яні вироби та фрагменти кераміки, які не ввійшли до приватної колекції І. Турянського (Конопля, 1996b, с. 28–34). На сьогодні внаслідок здійснених аматорських досліджень курганний могильник повністю зруйнований.

У 1975 р. директор Дрогобицького краєзнавчого музею ліворуч від дороги, що веде від шосе Дрогобич–Львів до с. Раделичі, на високому мисі зі стрімкими берегами, над заплавою р. Нежухівка, зібрав на поверхні фрагменти керамічного посуду княжої доби, що дало змогу припустити наявність тут поселення цього часу (Рудники I) (Мацкевий, Козак, 2009, с. 108).

Планомірне вивчення території сіл Раделичі та Рудники розпочалося із 1970-х років, у зв'язку із проведенням меліоративних робіт на території правобережжя Дністра. Дослідження здійснювали працівники відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР (тепер – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), із яких виділяються роботи В. Коноплі та В. Цигилика. Віталій Конопля 1976 р. за 2 км на південний захід від с. Рудники, в ур. Березів Груд, відкрив поселення культури лійчастого посуду (Рудники II), сконцентроване на площі 80×150 м. Енеолітична пам'ятка розміщена на уступі тераси правого берега р. Нежухівка (Артюх и др., 1977, с. 262). Ще одне поселення культури лійчастого посуду археолог вивчав (1983) у цьому ж селі, в ур. Монастирище (Рудники V), розташованому на мисі другої надзапальної тераси правого берега р. Нежухівка. Тут досліджено три житла каркасного типу, а також виявлено серед керамічного комплексу лійчастого посуду фрагменти кераміки трипільської культури (Конопля, 1985, с. 294).

Дві пам'ятки на території с. Рудники відкрив і досліджував В. Цигилик. На першій (Рудники III), розташованій у північно-західній околиці села, в ур. Голодівка, на відстані 0,9 м від траси Пісочне–Дрогобич, праворуч від дороги Рудники–Раделичі, на південь від ставу, закладено невеликий розкоп площею 100 м². Унаслідок робіт отримано матеріали черняхівської культури та ранньосередньовічного часу (Цыгылык, 1981, с. 318–319; Мацкевий, Козак, 2009, с. 108).

Інша пам'ятка представлена залізоборним виробничим центром кінця IX – початку XI ст. (Рудники IV). Вона розташована в болотистій місцевості між рибними ставами, на відстані 1,5 км на північ від центру с. Рудники, в ур. Надіське (Цыгылык, 1981, с. 319). Підставою для дослідження послужили земляні роботи під час будівництва гребель навколо ставків. Робітники зауважили скупчення залізних шлаків, шматків сильно обпаленої глини та вугликів. Навесні 1980 р. місце будівельних робіт обстежив В. Цигилик. Зважаючи на винятковість пам'ятки, цього ж року Ранньослов'янська госпдоговірна археологічна експедиція розпочала дослідження на чолі з В. Цигиликом. Археологічні розкриття комплексу продовжено 1989 р. і 1993 р. Унаслідок робіт відкрито площу у 310 м² та досліджено 8 заглиблених споруд із 20 металоплавильними горнами і 2 незначно заглибленими ямами. Встановлено, що ви-

явлені залізоплавильні горни, представлені двома типами. Західна частина пам'ятки зруйнована наприкінці 1970-х років при вибиранні землі під час спорудження ставків, а також частково затоплена. На момент проведення робіт у гаді води ще простежувалися плями червоного кольору, у яких спостерігалася певна закономірність (Цигилик, 1998, с. 39–48; Цигилик та ін., 1994, с. 54–64).

Археологічні дослідження в с. Раделичі здійснював В. Конопля. У 1981, 1983 і 1992 рр. тут проведено розкопки в ур. Андрусикове Поле (Раделичі II), на площі 1 410 м², унаслідок чого повністю вдалося дослідити пам'ятку пізнього мезоліту. Поселення розташоване на відстані 1 км схід від села. Досліджено поселення раннього неоліту та зібрано близько 6 000 знахідок, які складаються переважно із крем'яних виробів (Конопля, 1982, арк. 33–44; Конопля, 1983, с. 272; 1985, с. 293–294; Конопля, 1999, с. 3–11). У 1981 р. і 1983 р. В. Конопля проводив дослідження пам'ятки волино-люблінської культури (Раделичі III), розташованої в ур. Заструга, на відстані 1,5 км на південний схід від села. Тут виявлено сліди наземних жител, фрагменти різнотипних посудин, зернотерки та вироби із кременю (Конопля, 1983, с. 272; Конопля, 1985, с. 293–294).

Пам'ятка Раделичі IV представлена залишками поселення пізнього мезоліту й металоплавильним комплексом XI–XIII ст. Вона розміщена в північній околиці села, в ур. Пастівники, та сконцентрована на площі близько 2 га. У 1983 р. і 1995 р. В. Конопля дослідив площу в 92 м² (Конопля, 1985, с. 293–294; Конопля, 1996а, с. 18–21).

Остання пам'ятка (Раделичі V), яку досліджував В. Конопля, розташована на південному березі о. Жибосово, поблизу р. Дністер та на відстані 3 км на північ від населеного пункту. Тут простежуються місця видобування руди у формі лійок, діаметром 5–8 м. Унаслідок проведених робіт 1983 р. виявлено залишки поселення пізнього мезоліту та металоплавильну майстерню XI–XIII ст. (Конопля, 1985, с. 294; Мацкевий, Козак, 2009, с. 106–107).

Так, на час проведення розвідкових археологічних досліджень на обстежуваній території уже відомо низку археологічних пам'яток від пізнього мезоліту до княжої доби охопно. Однак завдяки роботам 2022 р. відкрито й досі невідомі до цього пункти, опис яких подаємо нижче.

Пункт **Рудники VIII** локалізований праворуч автодороги М-06 Київ–Чоп, поблизу перехрестя доріг Пісочна–Рудники, між лісом і будинками (ур. Грабовець), на відстані 120 м на захід від автодороги М-06 Київ–Чоп (рис. 2: 1). Тут, на орному полі, праворуч від будівельного магазину, виявлено фрагмент масивної стінки посудини з домішкою у керамічному тісті жорстви та шамоту (рис. 3: 8). Знахідка виявлена поблизу межі заплави р. Дністер та її першої невисокої тераси на північній експозиції схилу, поблизу абсолютної висоти у 262,2 м н. р. м. Фрагмент стінки пов'язуємо з посудом межановицької культури.

Багатошарова пам'ятка **Рудники IX** виявлена навпроти будинку по вул. Львівська, 119, на вершині першої надзаплавної тераси Дністра, на північній експозиції схилу з абсолютними висотами 262,2 м н. р. м (рис. 2: 2). Територія щорічно піддається оранці. Зібрані артефакти сконцентровані на площі близько 50×80 м у напрямку з півночі на південь. Матеріал відносимо до трьох хронологічних періодів. Найбільш ранній пов'язаний із ліпною стінкою культури лійчастого посуду. Інша культурна група виступає стінками від трьох горщиків (рис. 3: 3, 4) і трьох фрагментів залізної криці, що припадають на княжу добу. Остання група знахідок

найчисельніша. Представлена виробами з кераміки, кременю (знахідка до вогнепальної зброї?) (рис. 4, 3) та каменю. Остання знахідка представлена фрагментом точильного бруска із заокругленими гранями (рис. 3: 10). Виявлений посуд переважно представлений фрагментами горщиків, рідше – мисок. Останні – конічної форми, цеглястого кольору (рис. 5: 2, 3). Поверхня вкрита світло-зеленою поливою, яка в декількох місцях пошкоджена.

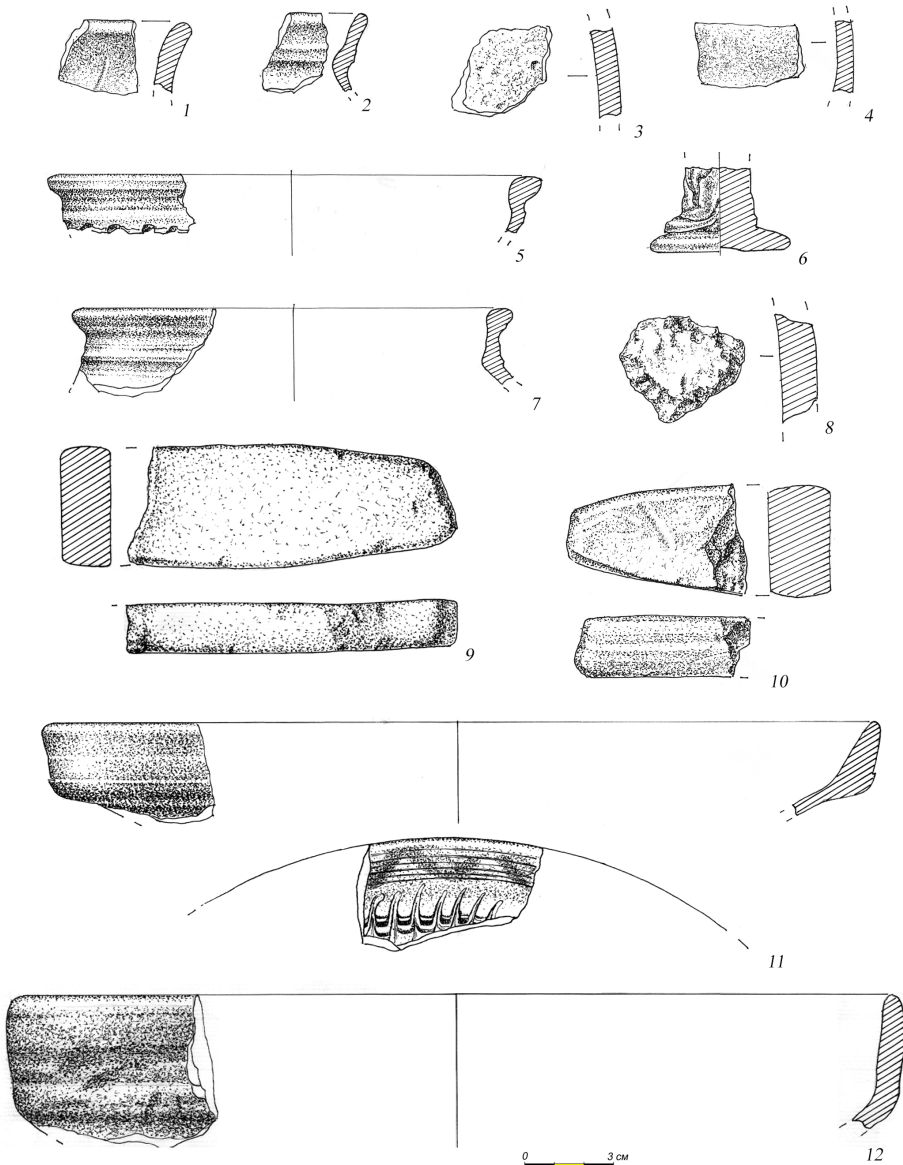

Рис. 3. Вироби з кераміки (1–5, 7, 8, 11, 12), скла (6) та каменю (9, 10). 1–4, 7, 10 – Рудники ІХ; 5 – Раделичі Х; 6, 12 – Рудники Х; 9 – Рудники ХІ; 11 – Раделичі VII

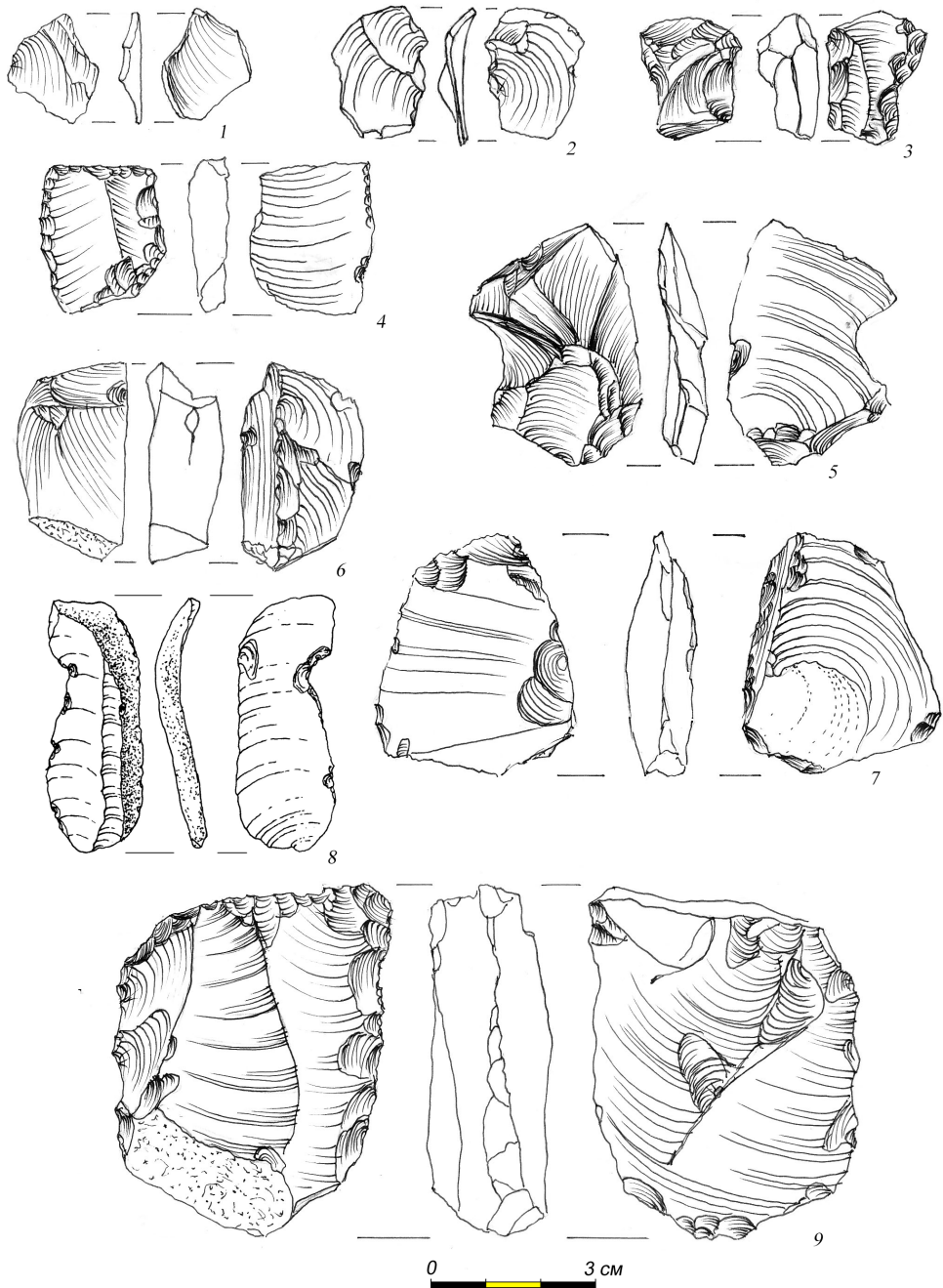

Рис. 4. Вироби з кременю. 1, 2, 4, 6, 8 – Раделичі VII; 3 – Рудники IX; 5 – Рудники XII;
7 – Раделичі X; 9 – Рудники XI

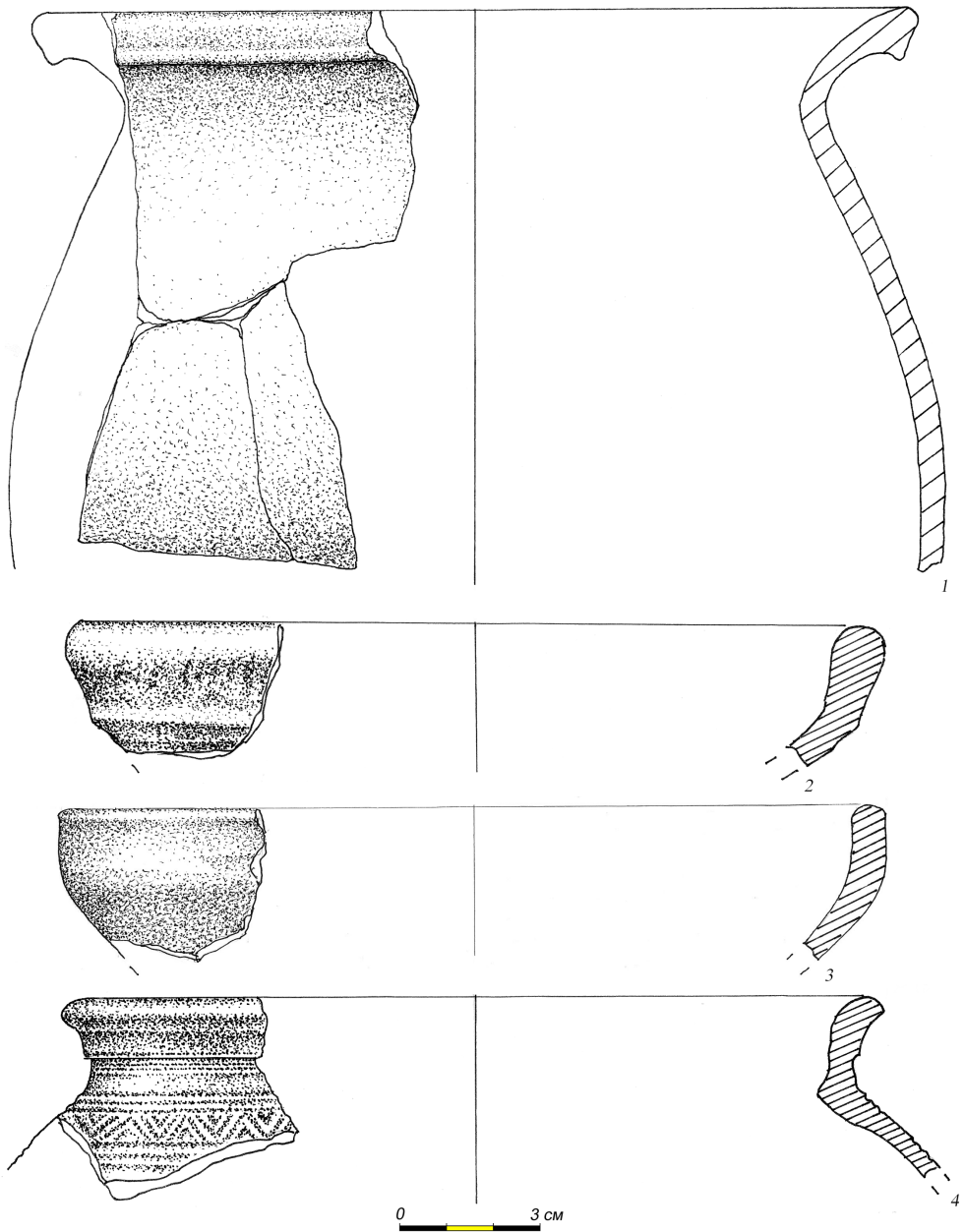

Рис. 5. Керамічний посуд. 1 – Раделічі XI; 2, 3 – Рудники IX; 4 – Раделічі VII

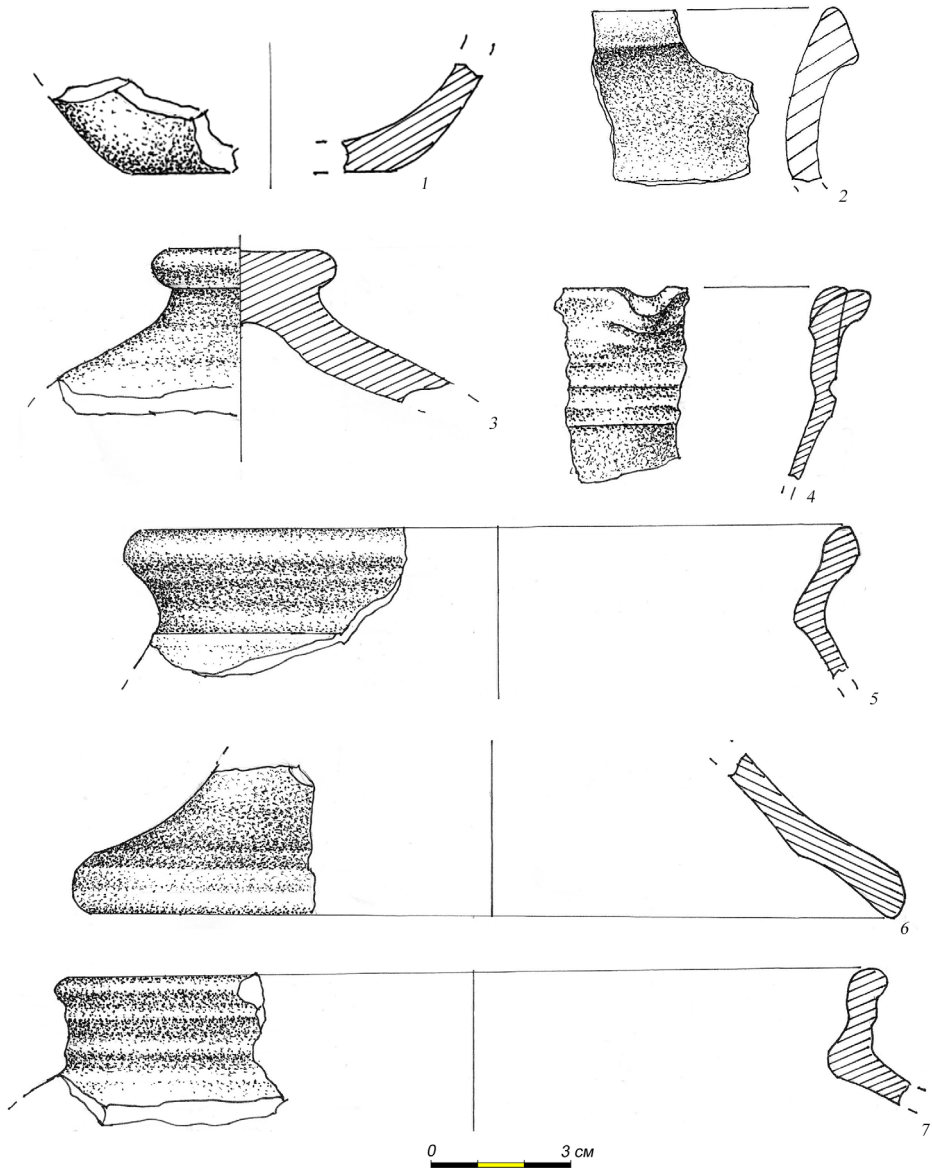

Рис. 6. Керамічний посуд. 1 – Рудники XI; 2 – Раделичі XI; 3–7 – Раделичі VII

На відстані 300 м на захід від пам'ятки Рудники IX обстежено підвищення площею 80×100 м, що тягнеться в напрямку північний захід – південний схід з абсолютними висотами у 266,2 м н. р. м. Ця територія кульмінаційна та піднімається над найближчим докільям до 3 м. Візуально виглядає як залишки сильно розораного кургану. Однак на поверхні, що піддається оранці, жодного матеріалу не виявлено.

Рудники X розміщені за будинками по вул. Львівська, 91–95, на орному полі (рис. 2: 3), між лісом і забудовою, на північній експозиції першої надзаплавної тераси

Дністра з абсолютними висотами 262,7 м н. р. м. Площа пам'ятки піддається інтенсивній оранці. Артефакти сконцентровані на площі 100×30 м. Тут виявлено винятково матеріал XVII–XVIII ст., представлений фрагментом вінець миски (рис. 3: 12), стінкою горщика й денцем келиха на масивній ніжці, поверхня якого вкрита слабкою патиною світло-блакитного забарвлення (рис. 3: 6). Виявлений матеріал вказує на наявність забудови в цій місцевості за часів Речі Посполитої, однак на картах XVIII ст. не позначена.

Пункт **Рудники XI** варто інтерпретувати як місцевиявлення матеріалу. Він розміщений на території північної частини першої надзаплавної тераси Дністра в межиріччі Нежухівки та Брідниці з абсолютними висотами в 261,7 м н. р. м. (рис. 2: 4). На території орних полів виявлено масивний відщеп із волинського кременю, культурну належність якого важко встановити. Знахідка могла використовуватись як скребло (рис. 4, 9). На поверхні збережені подряпини та надщерблення. Також знайдено фрагмент денця від посудини черняхівської культури (рис. 6: 1) та точильний брусок зі слідами полірування від використання. Остання знахідка належить до виробів нової доби (рис. 3: 9).

Рудники XII розміщені на першій надзаплавній терасі Дністра, у межиріччі Нежухівки та Брідниці, поблизу одного зі ставків рибного господарства, у північній частині тераси (рис. 2: 5). Абсолютні висоти становлять 262,4 м н. р. м. Тут, на поверхні орного поля, виявлено безсистемний відщеп без слідів ретуші, виготовлений із покладів турону (рис. 4: 5). Культурну належність встановити важко.

Розвідкова археологічна експедиція обстежила залишки поселення культури лійчастого посуду в ур. Монастирище (**Рудники V**), локалізовані в західній частині мису надзаплавної тераси правого берега р. Нежухівка (рис. 2: 6) з абсолютними відмітками у 269,7 м н. р. м. Перепад між мисом, на якому розміщена пам'ятка, та заплавою становить до 13 м (рис. 7). Територія пам'ятки щорічно піддається оранці. Під час обстежень рухомого матеріалу тут не виявлено.

Пам'ятка **Раделичі VII** розміщена в північній частині села, в ур. Мости, на території північної частини незначного підвищення терену, у межах заплави Дністра, на лівобережжі Нежухівки. Площа пам'ятки – 140×50 м, тягнеться у напрямку з півночі на південь. Абсолютні висоти становлять 255,3 м н. р. м. Найбільша кількість артефактів локалізована за адресою вул. Хутірна, 6б (рис. 8). На території орного поля зібрано артефакти, що представляють два хронологічні періоди: ранньої бронзи та нового часу.

Матеріал доби бронзи виявлений винятково в південній частині пам'ятки, представлений п'ятьма крем'яними виробами (рис. 4: 1, 2, 4) та фрагментом кам'яної шліфованої сокири. Серед крем'яних артефактів один виступає скребком на фрагменті пластини, поверхня якого вкрита лускоподібною ретушшю (рис. 4: 4). Ще один кутовий скребок виготовлений на напівпервинній пластині. На одній поздовжній стороні вентральною ретушшю оформлена виїмка, можливо для фіксації знаряддя (рис. 4: 8). Три знахідки виготовлені із високоякісної крем'яної туронської сировини, припускаємо, що із дністрянських родовищ. Привертає увагу масивний відщеп коричневого кольору із залишками жорнової кірки (рис. 4: 6). Така сировина локалізована на території Польщі та має місцеву назву – «шоколадний кремій». Від кам'яної сокири збереглася тільки лезова частина з частково збереженим отвором (рис. 9: 1). Нижня частина леза нахилена до низу й нагадує виробу типу В за класифікацією Павла Влодарчика (Włodarczak, 2006, s. 244). Описані знахідки пов'язуємо з населенням культури шнурової кераміки. Знищений могильник цієї культури був розміщений у північно-східній околиці села. Можливо, що і в цій місцевості розміщувалися кургани, які на сьогодні повністю знищені.

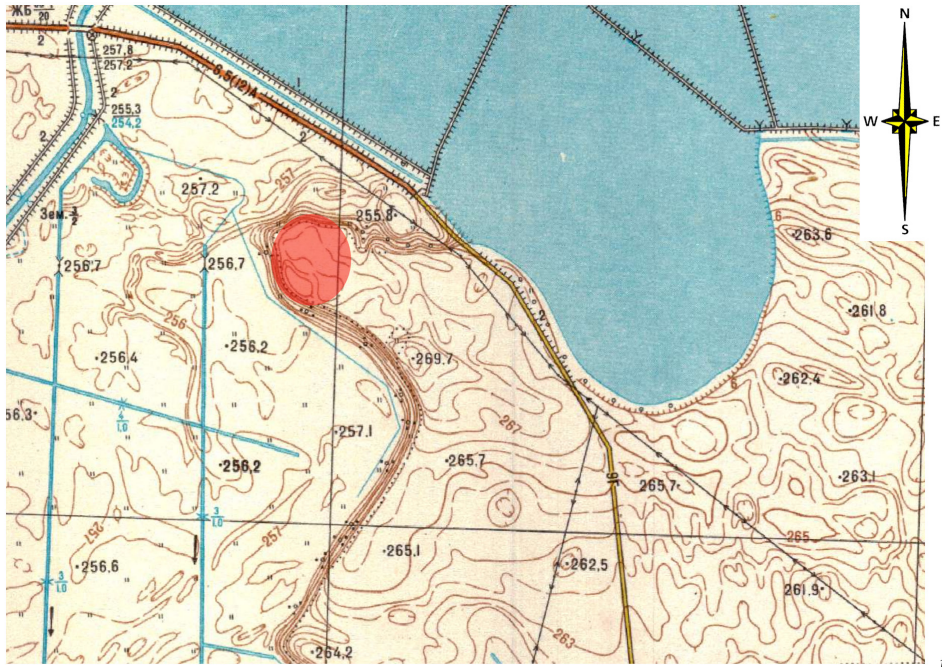

Рис. 7. Рудники V. Топографічний план (1) та вигляд із супутника (2) місцевиявлення пам'ятки (червоний овал)

Рис. 8. Раделичі VII. Вид на південну частину пам'ятки

Матеріал нового часу домінує, що вказує на наявність у цій частині села житлової забудови XVI ст. Усі знахідки виступають керамічними виробами. Серед них переважає посуд. Лише дві представлені люльками, що складаються з виробів східного (рис. 9: 4) та західного типів. Збережені фрагментарно.

Серед керамічного посуду вдалося виділити такі види: горщики, миски, глеки, макітри, вазоподібні посудини, покришки та пляшки. Переважають горщики, здебільша темно-сірого кольору. Частина виробів вкрита зеленою поливою (рис. 6: 5, 7) і декорована заглибленим геометричним орнаментом (рис. 5: 4). Миски – цеглястого кольору, виготовлені із глиняної маси з домішкою піску. Лише одна знахідка сірого кольору. Внутрішня поверхня часто вкрита білою поливою, поверх якої нанесено мальований розпис. Дві знахідки походять від двох покришок. В одній збережена масивна ручка. Глеки представлені єдиною знахідкою, у якої лійка сформована пальцевим вдавненням. Зібрано фрагмент від пляшки з-під мінеральної води XIX ст.

Пункт **Раделичі VIII** розміщений у північно-східній околиці села, при штучному каналі Керекіп (рис. 2: 8), що веде до Дністра, на його лівому боці, в ур. Широкий рів, у заплаві Дністра з абсолютними відмітками у 255 м н. р. м. Тут місцеві жителі стихійно копають землю для господарських потреб. Від цього утворилися стихійні копанки вздовж каналу, завдовжки до 80 м та завширшки до 7 м. У стінках виявлено фрагмент масивної ліпної стінки цеглястого кольору, завтовшки 1,8 см. Випал знахідки слабкий. Керамічне тісто з домішкою органіки та шамоту цеглястого кольору. За морфологічними ознаками посудину можна датувати добою неоліту й пов'язувати з буго-дністровською культурою. В одному місці стихійного кар'єру виявлено скупчення перепаленої залізної руди (рис. 10), несильно ошлакованій, цеглястого відтінку. Цей пункт інтерпретуємо як місцезоташування матеріалу, оскільки, крім ліпної стінки, тут жодних знахідок не виявлено.

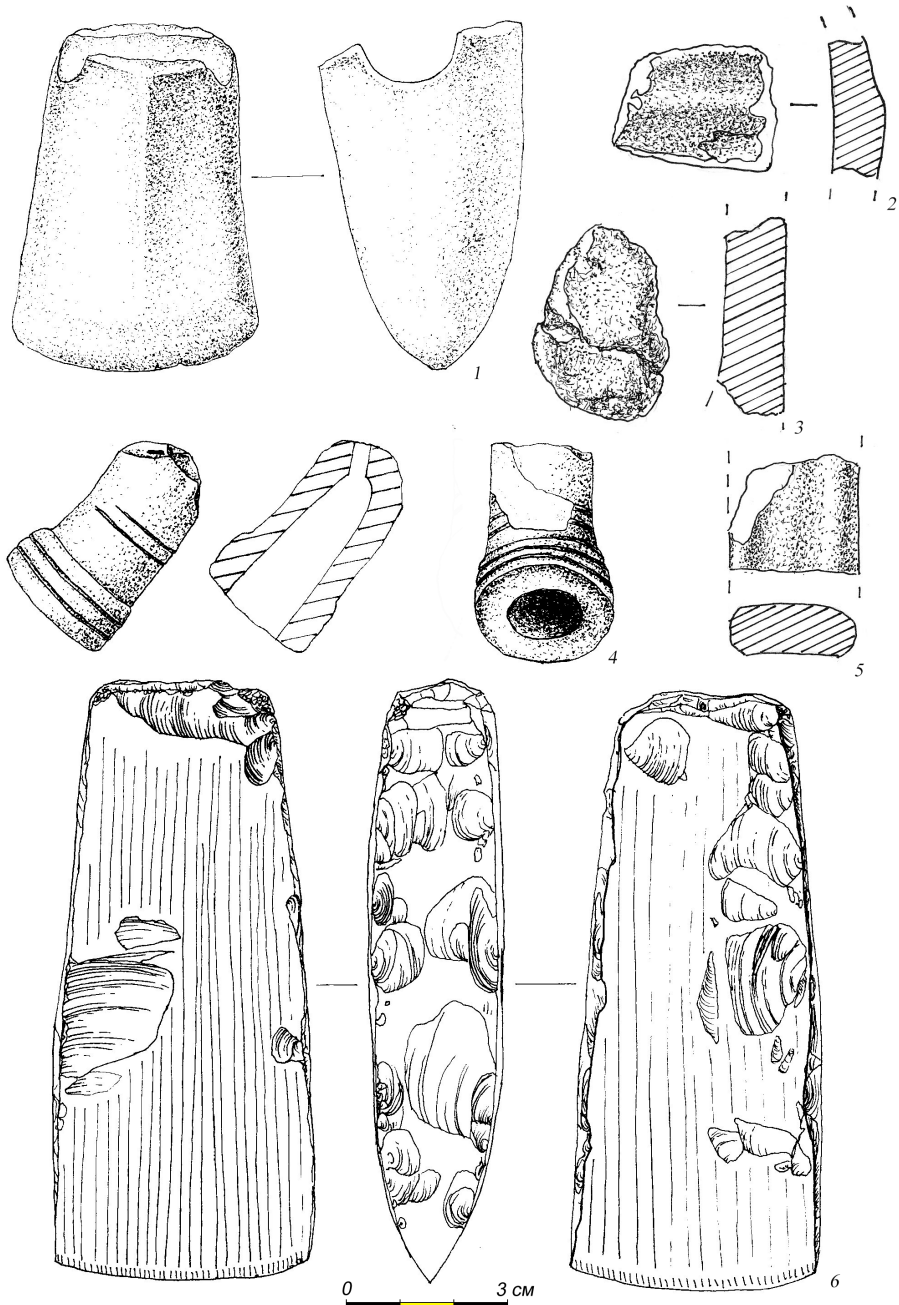

Рис. 9. Вироби з каменю (1), кераміки (2–5) та кременю (6). 1, 4 – Раделичі VII; 2, 3, 5 – Раделичі IX; 6 – Раделичі (ур. Нежухів)

Багатошарова пам'ятка **Раделичі IX** розміщена на виступі південно-східної частини першої надзаплавної тераси р. Дністер в ур. Башня (рис. 2: 9), на захід від

водонапірної вежі, що подає воду до місцевої загальноосвітньої школи. Пункт розміщений на лівобережжі Нежухівки з абсолютними відмітками у 267,1 м н. р. м. на площі 70×130 м. У цьому місці тераса піднімається над заплавою на висоту до 10 м (рис. 11). На невеликій території зібрано артефакти, що представляють три хронологічні періоди: енеоліт, княжої та новочасної доби. Найраніші знахідки представлені однією ліпною стінкою темно-сірого кольору, яка, найімовірніше, належить посудині культури лійчастого посуду (рис. 9: 3). Вироби княжої доби репрезентовані залізною крицею і стінкою від кружальної посудини, товщиною 1 см (рис. 9: 2). Артефакти XVII–XVIII ст. представлені фрагментами однотипових мисок та уламком ручки горщика/глека, поверхня якого вкрита зеленою поливою (рис. 9: 5). Проаналізувавши картографічні матеріали, зокрема військову карту фон Міга (von Mieg), встановлено, що на цій території позначена забудова, що не дивно з огляду на зручне географічне розташування пункту як кульмінаційного на місцевості (рис. 12).

Рис. 10. Раделичі VIII. Залишки перепаленої залізної руди у стихійному земляному кар'єрі

Раделичі X розміщені в південній частині першої надзаплавної тераси Дністра (рис. 2: 10; 11), на лівобережжі Нежухівки, в ур. Убереж. Тут на поверхні орного поля виявлено фрагмент вінець миски XVII ст. (рис. 3: 5) і безсистемний відщеп невизначеного часу. На спинці відщепу є відбиток черепашки верхньокрейдового двостулкового молюска родини *Restinidae*¹ (рис. 4: 7). Пункт потрібно інтерпретувати як місце виявлення матеріалу.

¹ Висловлюємо вдячність канд. геогр. наук, ст. наук. сп. відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Олені Томенюк за надану консультацію.

Рис. 11. Раделичі ІХ, Х. Топографічний план (1) та вигляд із супутника (2) місцевиявлення пунктів: червоний еліпс (1) – Раделичі ІХ; червоне коло (2) Раделичі Х.

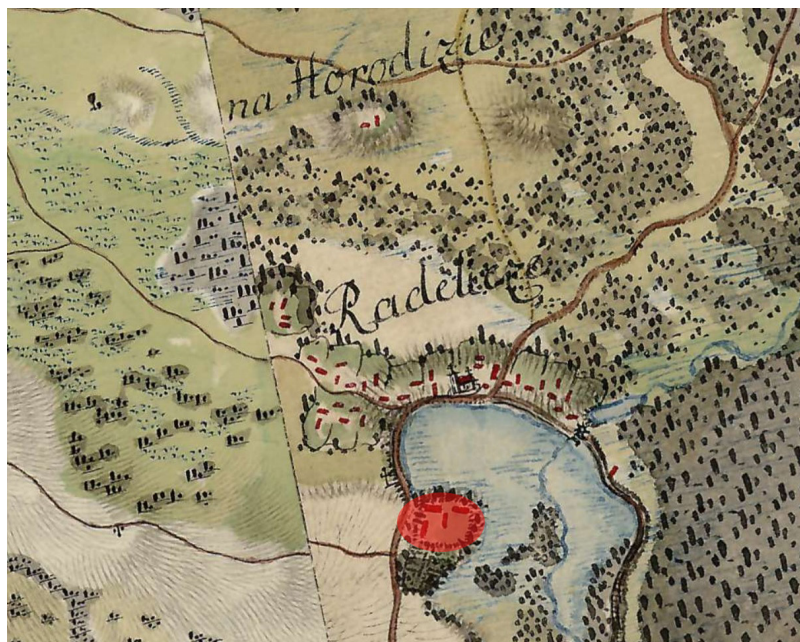

Рис. 12. Видяг на територію с. Раделичі на військовій карті Фрідріха фон Міга (1779–1783). Червоним еліпсом виділено забудову на території пам'ятки Раделичі IX

Рис. 13. Фрагменти залізної криці з пам'ятки Раделичі XI

Пам'ятка **Раделичі XI** локалізована на відстані близько 4 км на північний схід від села, на північ від озера Жибосова, у долині р. Дністер (рис. 2: 11) з абсолютними відмітками 252,7 м н. р. м. Вона тягнеться з півдня на північ, розмірами 300×200 м. Детальне обстеження цієї території дало змогу встановити, що пам'ятка сильно зруйнована стихійним вибором піску місцевими жителями. Також перекопана чорними копачами. А з 2022 р. її площу використовують під сільськогосподарські угіддя із використанням важкої техніки. Глибина оранки становить близько 0,5 м. Раніше у стихійних ямах простежено насичений значною кількістю залізної криці культурний шар, потужністю до 0,5 м. Із території пункту зібрано фрагменти кераміки другої половини XI ст., репрезентовані фрагментами горщиків (рис. 5: 1; 6: 2), і відібрано шість шматків криці різної величини й маси (рис. 13). Зразки мають масу від 50 до 400 г. Нижня сторона нерівна, подекуди ошлакована. В одного артефакту нижня поверхня недостатньо виплавлена, має піщану структуру (рис. 13: 6). Верхня сторона значно рівніша, переважно випуклої форми. В перетині у криці спостерігаються пустоти, що утворилися внаслідок виплавки металу.

Місцеві жителі під час проведення розвідкових досліджень передали крем'яну сокирку, яка за зовнішнім виглядом нагадує вироби культури лійчастого посуду (рис. 9: 6). За словами мешканців, сокира виявлена праворуч дороги Рудники–Раделичі, поблизу озера Нежухів.

Отже, внаслідок розвідкових досліджень на невеликій території в долині правобережжя Дністра виявлено 10 пунктів із залишками археологічного матеріалу. Більшість із них через нечисельність зібраних артефактів варто розглядати як пункти місцевиявлення матеріалу, зокрема Раделичі VIII, X, Рудники VIII, XI, XII.

Найраніший матеріал, що вдалося ідентифікувати, належить періоду неоліту, можливо буго-дністровській культурі (Раделичі VIII). Поодинокі фрагменти культури лійчастого посуду виявлені в пунктах Раделичі IX, Рудники IX, у місцях із плоскими, піднятими над тереном терасами, що загалом характерно для місць проживання та ведення господарства цієї культури. Із культурною лійчастого посуду пов'язуємо випадкову знахідку крем'яної сокири неподалік озера Нежухів, що перебуває на відстані менше 1 км від ур. Монастирище, де відоме поселення цієї культури (Рудники V).

Не вдалося локалізувати місцезосташування курганних могильників культури шнурової кераміки (КШК) на території сіл Раделичі та Рудники. При опитуванні місцевих жителів встановлено, що топоніми «На могилках» і «Могилки» не використовуються, а пам'ять про наявність курганів у цій місцевості не збереглася. Натомість виявлений археологічний матеріал на території забудови с. Раделичі (Раделичі VII) вказує на те, що первісно тут був курганний могильник, найімовірніше КШК. Наявність тут поселення цієї культури малоімовірне. Матеріал епішнурового горизонту нечисленний, представлений усього фрагментом стінки межановицької культури (Рудники VIII). Матеріал римської доби виявлений також в одному випадку (Рудники XI).

Значно краще представлений матеріал княжої доби. Під час поверхневих досліджень, окрім уже відомих і добре досліджених пам'яток, виявлено ще декілька пунктів із фрагментами кераміки та залізної криці, що вказує на існування тут потужного металоплавильного осередку (Раделичі IX, Рудники IX). Найперспективнішим видається дослідження пам'ятки Раделичі XI, де навколишня територія інтенсивно всіяна залишками криці, а виявлений керамічний матеріал датується другою половиною XI ст.

Найбільша кількість знахідок представлена новою добою та пов'язана з існуванням у цій місцевості вже сіл Рудники й Раделичі.

Так, проведені археологічні дослідження на невеликій території правобережжя Дністра, незважаючи на локальний вимір, значно доповнили археологічну карту заселення цієї території від неоліту до нової доби.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Артюх, В., Конопля, В., Мацкевой, Л., Поцилуйко, Н. (1977). Обследования на территории Львова и Львовской области. *Археологические открытия 1976 года*. Москва: Наука, 262–263.

Геренчук, К. І. (1972). Природні ландшафти і райони. В К. І. Геренчук (ред.), *Природа Львівської області*. Львів: Видавництво Львівського університету, 107–133.

Інвентар. Музей Наук. тов. ім. Шевченка. 20386–22111. V. *Архів Львівського історичного музею*. 149 арк.

Кобільник, В. (1936). З археології Бойківщини. VII виказ пам'яток. *Літопис Бойківщини*, 7/6. Самбір, 4–6.

Конопля, В. М. (1982). Звіт з роботи Раделицької госпдоговорної археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР у 1981 р. *Науковий архів Інституту археології 10148. 1981/93*. Львів, 108 арк.

Конопля, В. Н. (1983). Исследования в Северо-Восточном Предкарпатье. *Археологические открытия 1981 года*. Москва: Наука, 272.

Конопля, В. Н. (1985). Исследования в Северо-Восточном Предкарпатье. *Археологические открытия 1983 года*. Москва: Наука, 293–294.

Конопля, В. (1996а). Дослідження пізньомезолітичного поселення Раделичі-4. *Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р.* Львів: ФІРА-люкс, 18–21.

Конопля, В. (1996b). Кам'яні свердленні сокири з курганного могильника культури шнурової кераміки біля с. Раделичі. *Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р.* Львів: ФІРА-люкс, 28–34.

Конопля, В. (1999). Пам'ятка пізнього мезоліту Раделичі-2. *Львівський археологічний вісник*, 1. Львів: НВФ «Українські технології», 3–21.

Мацкевий, Л., Козак, В. (2009). *Старожитності Дрогобицького передгір'я*. Львів; Дрогобич: видавець Святослав Сурма.

Пастернак, Я. (1933). Нові археологічні набутки Музею Наукового товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1929–1932 р. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* (Т. 152: Праці історико-філософської секції). Львів, 113–130.

Полянський, Ю. (1928). Нові археологічні знахідки з Галичини. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* (Т. 149: Праці історико-філософської секції). Львів, 9–31.

Смішко, М. (1949). Верхньодністрянська розвідкова експедиція 1946 р. *Археологічні пам'ятки УРСР*, 1. Київ, 254–256.

Цыгылык, В. Н. (1981). Разведки в с. Рудники. *Археологические открытия 1980 года*, 3. Москва: Наука, 318–319.

Цигилик, В., Грибович, Р., Цигилик, О. (1994). Металургійний центр IX–XI ст. на Верхньому Надністров'ї. *Наукові записки. Львівський історичний музей*, II–III. Львів, 54–64.

Цигилик, В. (1998). Залізодобувний центр в с. Рудники на Прикарпатті на рубежі I та II тисячоліття нашої ери. *Миколаївщина. Збірник наукових статей, 1*. Львів, 39–48.

Włodarczak, P. (2006). *Kultura ceramiki sznurowej na wyżynie Małopolskiej*. Kraków.

REFERENCES

Artiukh, V., Konoplia, V., Matskevoi, L., & Potsiluiko, N. (1977). Obsledovaniya na terrytoryy Lvova y Lvovskoi oblasti. *Arkheolohycheskye otkrytyia 1976 hoda*. Moskva: Nauka, 262–263 (in Russian).

Herenchuk, K. I. (1972). Pryrodni landshafyty i raiony. In K. I. Herenchuk (ed.), *Pryroda Lvivskoi oblasti*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho universytetu, 107–133 (in Ukrainian).

Inventar. Muzei Nauk. tov. im. Shevchenka. 20386–22111. V. *Arkhiv Lvivskoho istorychnoho muzeiu*. 149 ark. (in Ukrainian).

Kobilnyk, V. (1936). Z arkhelohii Boikivshchyny. VII vykaz pamiatok. *Litopys Boikivshchyny, 7/6*. Sambir, 4–6 (in Ukrainian).

Konoplia, V. M. (1982). Zvit z roboty Radelytskoi hospdohovirnoi arkhelohichnoi ekspedytsii Instytutu suspilnykh nauk AN URSR u 1981 r. *Naukovyi arkhiv Instytutu arkhelohii 10148. 1981/93*. Lviv, 108 ark. (in Ukrainian).

Konoplia, V. N. (1983). Issledovaniya v Severo-Vostochnom Predkarpatie *Arkheolohycheskye otkrytyia 1981 hoda*. Moskva: Nauka, 272 (in Russian).

Konoplia, V. N. (1985). Issledovaniya v Severo-Vostochnom Predkarpatie *Arkheolohycheskye otkrytyia 1983 hoda*. Moskva: Nauka, 293–294 (in Russian).

Konoplia, V. (1996a). Doslidzhennia piznomezolitichnoho poselennia Radelychi-4. *Arkheolohichni doslidzhennia na Lvivshchyni u 1995 r.* Lviv: FIRA-liuks, 18–21 (in Ukrainian).

Konoplia, V. (1996b). Kamiani sverdlenni sokyry z kurhannoho mohylnyka kultury shnurovoi keramiky bilia s. Radelychi. *Arkheolohichni doslidzhennia na Lvivshchyni u 1995 r.* Lviv: FIRA-liuks, 28–34 (in Ukrainian).

Konoplia, V. (1999). Pamiatka piznoho mezolitu Radelychi-2. *Lvivskiy arkhelohichnyi visnyk, 1*. Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii», 3–21 (in Ukrainian).

Matskevyi, L., & Kozak, V. (2009). *Starozhytnosti Drohobyt'skoho peredhiria*. Lviv; Drohobych: vydavets Sviatoslav Surma (in Ukrainian).

Pasternak, Ya. (1933). Novi arkhelohichni nabutky Muzeiu Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi za chas vid 1929–1932 r. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka* (T. 152: Pratsi istoryko-filosofskoi sektsii). Lviv, 113–130 (in Ukrainian).

Polianskyi, Yu. (1928). Novi arkhelohichni znakhidky z Halychyny. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka* (T. 149: Pratsi istoryko-filosofskoi sektsii). Lviv, 9–31 (in Ukrainian).

Smishko, M. (1949). Verkhnodnistrianska rozvidkova ekspedytsiia 1946 r. *Arkheolohichni pamiatky URSR, 1*. Kyiv, 254–256 (in Ukrainian).

Tsygylyk, V. N. (1981). Razvedky v s. Rudniki. *Arkheolohycheskye otkrytyia 1980 hoda, 3*. Moskva: Nauka, 318–319 (in Russian).

Tsyhylyk, V., Hrybovych, R., & Tsyhylyk, O. (1994). Metalurhiinyi tsentr IX–XI st. na Verkhnomu Nadnistrovi. *Naukovi zapysky. Lvivskiy istorychnyi muzei, II–III*. Lviv, 54–64 (in Ukrainian).

Tsyhylyk, V. (1998). Zalizodobuvnyi tsentr v s. Rudnyky na Prykarpatti na rubezhi I ta II tysiacholittia nashoi ery. *Mykolaivshchyna. Zbirnyk naukovykh statei, I*. Lviv, 39–48 (in Ukrainian).

Włodarczak, P. (2006). *Kultura ceramiki sznurowej na wyżynie Małopolskiej*. Kraków (in Polish).

Maria VOITOVYCH

PhD (History)

Junior Research Fellow of the Department of Archaeology of the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7008-265X>

e-mail: danylivmari@ukr.net

Yana YAKOVYSHYNA

PhD (History)

Research Fellow of the Department of Archaeology of the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7539-6706>

e-mail: jkovyshyna@ukr.net

Iryna LUTSYK

PhD (History)

Junior researcher of the Department of Archaeology of the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3364-6089>

e-mail: iryналutsyk00@gmail.com

RESULTS OF FIELD SURVEY IN THE DNISTER VALLEY IN 2022: THE TERRITORY OF MYKOLAIV URBAN MUNICIPALITY

The results have been submitted of the field survey conducted in 2022 by members of the Exploration archaeological expedition of the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine on the territory of Rudnyky and Radelychi villages of the Mykolaiv urban community of Stryi district, Lviv region. The main goal of the work was to identify and check the state of preservation of sites of the Corded Ware culture on the territory of the right bank of the Upper Dnister. Archaeological sites of the Bronze Age have been known here since the beginning of the 20th century, and a number of barrows of the Corded Ware culture were excavated by history teacher Ivan Turianskyi in the village of Radelychi (Mohylky Place) in the 1960^s.

It is indicated that the territory on which the archaeological survey was carried out is located within the Stryi-Zhydachiv basin on the right bank of the Dnister, which occupies the interfluvium of the Kolodnytsia and Berezhnytsia rivers. It was noted that such topographic features led to the fact that in Soviet times, reclamation works were carried out here to drain

the territory. It is noted that, as a result of reclamation works, the territory was surveyed and researched by the employees of the Department of Archaeology of the Social Sciences Institute of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR – Vitalii Konoplia and Volodymyr Tsygylk, who worked on sites of different periods: from the late Mesolithic to the Princely Age.

Ten newly discovered sites on the territory of the village of Rudnyky (Rudnyky VIII–XII) and the village of Radelychi (Radelychi VII–XI) with movable material of different periods (from the Neolithic period to the New Age) are presented and characterized. It is confirmed that it was not possible to localize the previously known burial mounds, which were located in the Mohylky Place and Na Mohylkakh Place. Instead, a multi-layered site (Radelychi VII) was discovered, where part of the collected material is probably from a plowed barrow and belongs to the Corded Ware culture. It is noted that due to the small number of finds, we consider half of the points as the location of the archaeological material (Radelychi VIII, X, Rudnyky VIII, XI, XII). Attention is drawn to the fact that there are several of sites related to the smelting of iron ore in this area. It is emphasized that the most promising among them for future research is the site of the second half of the 11th century, the surface of which is densely covered with the remains of the steel (Radelychi XI). The settlement of the Funnelbeaker culture – Rudnyky V was re-surveyed. It is indicated that this site is intensively plowing. Also, an accidental find of a flint ax from the Eneolithic period, which comes from the outskirts of the village of Radelychi, has been published.

Key words: field survey, Dnister valley, archaeological site, relative chronology, metal smelting complex, settlement, burial mounds.